

offered the original vision of a self-sufficing personality and of the complicated epoch the personality lived in.

Key words: genre, individual style, life history, biographical, documentary, psychological, inner world of the character, dialogue, monologue.

Стаття надійшла до редакції 09.09.2013 р.

Прийнято до друку 27.09.2013 р.

Рецензент – канд. філол. н., проф. Пінчук Т. С.

УДК 821. 161.2 – 94

О. А. Рарицький

**МОРАЛЬНИЙ СТОЇЦИЗМ ВОЛОДИМИРА ПІДПАЛОГО:
МЕМУАРНА ВЕРСІЯ**

Естетика стоїцизму, започаткована у дохристиянські часи Зеноном з Кітіону й фундаментально аргументована у філософській спадщині давньоримських мислителів Сенеки, Епіктета, Марка Аврелія, на різних витках розвитку світової культурницької думки віднаходить своє інтертекстуальне потрактування й тлумачення. Її ключові константи зводяться до осмислення питань незалежності людського буття, свідчать про цілковиту спорідненість особистості із духовним Космосом та природою гуманістичного існування особистості. Як зазначено у словнику: „Найважливішою частиною філософії стоїцизму є етика, а найхарактернішою рисою – заперечення законності рабства і взагалі будь-якої залежності людини від людини, оскільки це, за їхніми поглядами, суперечить самій природі людини. Моральність, на думку стоїків, полягає в тому, щоб керуватися розумом, який є частиною світового розуму, і жити згідно з природою” [16, с. 666].

В українській традиції ознаки стоїцизму найвиразніше проявляються у літературно-філософській спадщині Г. Сковороди. Мандрівному філософу особливо близькими були сентенції, проголошені мудрецами еллінської доби, що віднайшли віддзеркалення в його ідеях „сродної праці”, в духовній спорідненості та гармонії із довкіллям, в пошуку й розумінні людського щастя тощо. Близькість мислення українського філософа із умовисновками стоїків доводить дисертаційна робота Г. Паласюк „Ідеї стоїчної філософії у вченні Григорія Сковороди”. У дослідженні як одна із ключових потрактовується думка про те, що: „Стоїчна етико-гуманістична концепція Сковороди є логічним продовженням і творчим

переосмисленням етики стоїків” [7, с. 3], авторка переконливо доводить зв'язок його філософського мислення з естетикою стоїцизму, вказує на співзвучність багатьох його тез із ідеями стоїків.

В умовах тотального тиску на особистість риси стоїцизму виразно проглядаються у творчості українських письменників. Нескладно їх віднайти в авторів доби Розстріляного Відродження, які в межових ситуаціях буттєтрівання виявили здатність бути непіддатливими перед життєвими випробуваннями, стоїчно прийняти випробування долі. Наступне мистецьке покоління – шістдесятництво, перебуваючи у майже цілковитій інформаційній блокаді, наосліп засвоювало доктрини своїх попередників й підтвердило своє повсякчасне перебування у сквородинській традиції, яка виявилася співзвучною ідеям стоїків. Дослідники відзначили у творчості представників табірної шістдесятництва (В. Стус, І. Світличний, І. Калинець, М. Руденко, Т. Мельничук, С. Сапеляк та ін.) мотиви стоїчної витривалості й дали їм літературознавчу оцінку (М. Коцюбинська [6], Г. Райбедюк [11], О. Рарицький [12], Д. Стус [14] та ін.). Гуманістично-оптимістичний або буденний стоїцизм, властивий творчості В. Забаштанського, віднаходить потрактування у літературознавчій розвідці Л. Тарнашинської [15].

Одна із граней філософії стоїцизму проявляється у моральному протистоянні зовнішнім суспільним чинникам і як її інваріант у національній версії продукується в „тихій” поезії українського шістдесятництва і постшістдесятництва. Найпомітніше ознаки цього явища проглядаються у доробку поета В. Підпалого і виявляються в таких моральних координатах, як ствердження людяного в людині, у співвимірності особистості із вищою духовною субстанцією, гармонійній єдності із природним довкіллям, морально-етичній поведінці тощо. В житті і творчості В. Підпалого віднаходяться точки перетину із філософською спадщиною Г. Сковороди. Вони засвідчують свідоме перебування автора в сквородинській традиції. Творче переосмислення поетом-шістдесятником філософських сентенцій мандрівного мислителя підтверджує поетичний цикл В. Підпалого із промовистою назвою „Сковородинські думи”. „Ці вірші, – зазначає у передмові до збірки літературознавець Я. Розумний, – торкаються деяких питань філософії Сковороди, яку поет перекладає на мову потреб свого дня” [13, с. 42].

Витоки морального стоїцизму, його домінування у долі і творчості В. Підпалого розкриває збірка спогадів про поета „Пішов у дорогу – за ластівками”. Цей мемуарний матеріал сприймається як один із варіантів осягнення творчої самотності митця, шлях до вияву його художньо-мистецької неординарності та оригінальності. Художньо-мистецька вартість літератури такого зразку – незаперечна. Літературознавець М. Коцюбинська у передмові до книги „З любов'ю і болем: спогади про Павла Тичину” подає її характеристику, акцентуючи, що „це саме той жанр, що дає змогу впритул наблизитися до людини, якої вже немає серед нас. Перейти по хисткій паперовій кладочці в минуле й зануритися,

хай на мить, у вчорашній світ, відчути те, що тоді відчували, побачити те, що бачили. Коли ж це спогади різних людей з різним баченням, рівнем осмислення, різними критеріями оцінки, різною культурою спостереження, у фокусі їх досягається дивовижна стереоскопічна вірогідність зображення. Чуття моменту. Правда безпосереднього враження” [5, с. 3]. Враховуючи те, що спогади про В. Підпалого творилися тривалий час (перші датуються кінцем вісімдесятих, останні – 2011 р.), вони позбулися ідеологічного прив’язання, набули художньої виразності, визріли у часі й у сукупності становлять духовний, творчолітературний, громадянський профіль автора у контексті епохи.

Спогади про В. Підпалого різноматичні за змістом, характер викладу матеріалу теж досить-таки різноплановий. Сконцентрованість подій і явищ, на яких акцентується увага їхніх авторів, дає змогу відстежити перебіг життєтворчого шляху автора, визначити його реакцію на родинні, суспільні та літературні явища, побачити ззовні постать митця і на певних етапах дати їм відповідну оцінку. При цьому, як зазначає у рецензії на збірку літературознавець Г. Білик, „відшуковуючи цікаві свідчення про епоху, літературне і навкололітературне життя, його учасників; учитуючись в індивідуальні стилі висловлювання знаних українських письменників й вирізняючи елементи риторики, за якими час, людина, мова; долучаючись до дискусії, яка проступає крізь багатовекторні ідейно-оціночні плани нотаток мемуаристів” [2, с. 298].

Увесь цей матеріал хоч і подається за абеткою авторів, підпорядковується певному тематичному групуванню – виділяються спогади однокласників та друзів, у яких ідеться про дитинство та шкільну юність майбутнього поета, інша тематична група – це мемуарні свідчення періоду навчання в університеті з детальним оглядом подій, пов’язаних із цією добою. Доречно виокремити спогади про участь митця у шістдесятницькому русі, визначити його роль у ренесансних процесах доби, охарактеризувати редакторську діяльність. Своєрідною квінтесенцією книги є художня документалізація поетового життя під кутом бачення найближчих родичів, зокрема поетової дружини, з найінтимнішими подробицями творчої лабораторії автора, із суб’єктивними оцінками окремих подій, людей, явищ. Крізь увесь цей різнорідний матеріал проглядається стоїчний процес самоформування письменника, його творчого становлення, самоусвідомлення, визрівання як неординарної творчої особистості. Мемуарний матеріал про поета вибудовується на реальній фактографічній основі, із додаванням мало знаних або й невідомих загалу біографічних деталей, що дозволяє доповнити психологічний, соціальний, морально-етичний портрет митця у контексті епохи. Для літератури такого зразка, слушно зауважує Л. Гінзбург „Вимога правдоподібності, одна з головних вимог класичної поезики, застосовується тут до характерів і портретів” [3, с. 169].

Мемуарний портрет В. Підпалого стає можливим завдяки авторам спогадів, людям різних професій та національностей, розбіжних

світоглядних та політичних переконань. У їхніх оцінках та характеристиках простежується життєпис автора, увиразнюються його будні, в них відтворюються літературні уподобання митця, реакція на суспільні явища, враження від культурно-мистецьких подій часу, розкривається характер і багатогранний творчий потенціал поета. Властивий для цих матеріалів неоднаковий ступінь художньої значущості, в окремих авторів – це незначні штрихи до портрету, які одночасно є цінними деталями, що доповнюють авторський образ, увиразнюють його. Наявні у книзі спогадів об'ємні за розміром матеріали, які переростають у документальні оповідання, набувають розмірів есею.

Зі спогадів однокласників та сільських товаришів відстежуємо витоки формування світогляду В. Підпалого. Вони почасти є малооб'ємними, подають загальну інформацію про поета, виглядають дещо розпливчастими та розмитими. Причина тут відома: час зітер подробиці, а залишив ключові факти з його біографії, що стосуються напівсирітського повоєнного дитинства (батько загинув на фронті), непосильної колгоспної праці, раптової смерті матері. З боєм відгукуються сучасники про роки шкільного навчання: не вистачало підручників, не було у що вдягнутися, переслідували злидні і голод. Зі слів однокласниці Лідії Стеценко дізнаємося про те, що учні ходили до школи „з полотняними торбинками для книжок, у домотканому одязі, пофарбованому соком бузини” [9, с. 370]. Про труднощі післявоєнного навчання, яке зачепило без винятку усіх дітей війни, розповідає Василь Кайдаш: „Одні вчасно (пішли до школи. – О. Р.), інші – переростками на 2 – 3 роки. Були й такі, що через відсутність одягу чи взуття ще рік пропустили. Навчання відбувалось у дві зміни. І при керосинових лампах. У школі підручників не було. Користувались старенькими повоєнними букварями і книгами почергово, тому, що їх вистачало по одному на 3 – 5 учнів...” [9, с. 173 – 174]. У надскладній обстановці самоусвідомлення прищеплювалися духовні цінності, вироблялися критерії й підходи до оцінки себе й оточення. В середовищі цього покоління визрівала істина про добу та її характер. Попри те, серед усіх життєвих негараздів автор формується як високоморальна особистість, яка, згідно з вченням філософа-стоїка Марка Аврелія, прагне „зберегти в собі простоту, добропорядність, незіпсованість, серйозність, скромність, бажання справедливості, благочестя, доброзичливість, виповненість любов'ю, твердість у виконанні потрібної справи” [1, Т. 1, ч. 1, с. 522].

Зі спогадів зринає образ творчої натури, яка тягнеться до прекрасного, прагне всебічного розвитку, зокрема дізнаємося про його захоплення літературою і музикою. Стає відомим той факт, що віршувати майбутній поет почав досить рано. Товариш дитячих літ Станіслав Варв'янський пригадує поетичні спроби Підпалого: „Пам'ятаю, що вже в четвертому класі у Володі був товстий зошит з віршами. Деколи він виносив його на вулицю і читав нам свої вірші. Ми

слухали, але тут же по-дитячому критикували. Володя як міг захищався, говорив, що ми нічого не розуміємо. Серед наших ровесників він один в такому ранньому віці писав вірші. Можна сказати, що це було дано йому природою. Думаю, що уже тоді Володя вважав себе поетом” [9, с. 52]. Пам’ять односельців зафіксувала доброзичливі прізвиська – Піїт та Володимир Сосюра, що безпосередньо вказує на школярське хобі В. Підпалого.

Першовитоки мистецьких інтенцій В. Підпалого доречно шукати у поезії рідної землі. Підґрунтям для його творчої наснаги була Полтавщина, її мальовнича природа, рідне село Лазірки, тихоплинна річечка Сліпорід. Живився цією життєдайною енергією й у зрілому віці, раз-у-раз повертався пам’яттю до цього поетичного джерела. „Не могли не вплинути на Підпалого як майбутнього письменника, – зауважує однокласник Володимир Варв’янський, – поля Полтавщини, особливо навесні, коли вкриваються зеленими врунами, а потім колосяться житом, пшеницею, гречкою і просом. І ще українські пісні! Хто їх не співав або не чув у тихі місячні вечори, той багато розгубив” [9, с. 49]. Гармонізація свого внутрішнього світу прокладає шляхи для подальшої творчої самореалізації, автори спогадів наголошують на тому, що саме з гуманістичних поривань раннього часу формується фундамент шляхетності та добропорядності автора у зрілий період. Поет мовби цілком свідомий майбутньої місії, проповідованої стоїками, – „набути високої мужності, гідної добродієвності людини, і з її допомогою стійко витримати все, що підносить нам доля, і віддатись на волю законів природи” [1, Т. 1, ч. 1, с. 506].

Київська доба означена часом творчого злету В. Підпалого. Навчання в університеті дало йому змогу утвердитися як стійкій цілісній натурі. Цей період збігся з хрущовським потеплінням і виявився сприятливим для реалізації творчих планів і намірів. Після армійської служби на флоті автор опиняється у гущі мистецьких подій: інтелектуальна обстановка, цікаві знайомства сприяють розширенню його світогляду, молодий поет прагне повноцінної самореалізації, багато працює над власним удосконаленням. Очищення суспільної атмосфери спонукає до вільного думання, він відвідує літературні вечори, бере участь в обговоренні ще вчора замовчуваних і заборонених тем, стає одразу помітним серед молоді, з якої згодом сформується ядро українського шістдесятництва. Митець шліфує своє поетичне слово, в запальних дискусіях шукає і відстоює власну стильову манеру.

За часів відлиги у Київському університеті склалися сприятливі умови для плекання молоді літературної порослі. У його стінах успішно функціонувала літературна студія „СіЧ”, названа в честь проскрибованого в сталінську добу поета Василя Чумака, яка виявилася школою формування поетичних талантів. Ключем розкодування феномену нового літературного покоління був дух невситимого творчого пошуку. Опікувалися поетами-початківцями висококваліфіковані

викладачі Іван Бровко, Арсен Іщук, Ілля Кучеренко, Олександр Назаревський, Люція Осовецька, Галина Сидоренко, які не лише прищеплювали їм любов до слова (окремі з них згодом зі зміною суспільного курсу зазнають утисків), а й виховували свідому громадянську позицію, формували незалежну думку, пріоритетні підходи до оцінки себе та життєвих явищ. У „СіЧі” прищеплювалися смаки до справжньої літератури, тут літстудійці вперше довідалися про заборонених В. Винниченка, М. Вороного, В. Еллана-Блакитного, С. Єфремова, Б. Лепкого, Є. Плужника, В. Поліщука та ін., познайомилися з їхніми творами.

В. Підпалій став активним учасником літературної студії „СіЧ”, його вірші одразу заімпонували творчій молоді, поетичне слово зазвучало авторитетно. За рекомендацією активу студії вперше поезія Підпалого з’являється в університетській багатотиражці „За радянські кадри”. Поет упевнено торує свій шлях у літературу, навколо нього гуртуються однодумці. Предметом їхніх запальних дискусій стає поезія. Як зазначає однокурсник і друг поета Станіслав Зінчук, „до цеху студентських римувальників Володимир прийшов цілком сформованим поетом. Його уроки учнівства залишилися поза університетськими аудиторіями. Він міг сам вести семінари з поезики чи літературознавства, а вірші писав легко і невимушено, як і дихав” [9, с. 159].

Долучається В. Підпалій до роботи у літстудії при видавництві „Молодь”, якою на той час керував авторитетний поет Дмитро Білоус. Унаслідок таких занять до нього приходить усвідомлене переконання, що поезія – то його внутрішня сутність, спосіб мислення і сенс життя. Творчу атмосферу тієї доби вдало передає поет-початківець Василь Сидоренко: „Це була справжня майстерня для молодих авторів. Ми й по засіданнях допізна купками ходили київськими вулицями, невгамовно сперечалися про поезію, її вартісні й слабкі сторони. І в цих бесідах нерідко звучав розважливий, іноді трохи гарячкуватий голос Володі Підпалого” [9, с. 358]. Цей період можна вважати часом формування його перших збірок. Поет друкується у республіканській періодиці, його вірші дістали схвальну оцінку визнаних майстрів слова. Особистісна позиція В. Підпалого потрактовується як природна необхідність, як природний вибір морального благочестя. Творити добро, допомагати в цьому іншим, гармонізувати себе – все це входило у сформульовані самим обов’язки внутрішнього самонаповнення.

Поетичний таланти Підпалого суттєво вирізняє його серед інших літстудійців, початківці звертаються до нього за підтримкою, за творчою порадою. Згадує учасник літстудії поет Костянтин Домаров: „Читав тоді Володя перші свої вірші. Вони вражали небуденністю форми, оригінальністю думки. Вже тоді Володя мав великий поетичний голос, сплутати який з іншими було важко. У літературу увірвався цікавий поет і справжній громадянин” [9, с. 107]. Всезагальний оптимістичний настрій, невимушена творча атмосфера вимагали пошуку ідеалу та переоцінки

життєвих цінностей. Поет упевнено утверджувався у молодій українській літературі. Доречними з цього приводу є висловлені у спогадах спостереження близького приятеля Підпалого, поета Івана Гнатюка: „Володимир Підпалий входив у літературу не галасливо та й ніколи не був у ній галасливим, творчість для нього була такою органічною, такою природною, як дихання, – він думав не про себе в літературі, а про саму літературу, якщо говорити, зокрема, про поезію, то тільки дбав, щоб вона була справді поезією, потрібною для народу, а не для самого автора” [9, с. 64].

Крізь призму спогадів проглядається акцентуація їхніх авторів на етико-гуманістичній концепції стоїчної філософії В. Підпалого. В роки учнівства він з органічною легкістю сприймає життєві негаразди, мовби відсторонюючи їх, свідомий того, що вони неминучі у біоритмі повсякденного життя. У повсякденному плині над усе він цінує гармонію особистісних стосунків, ставлення людини до життя і можливості її повноцінної реалізації. Повсякчас він формує власну духовну свободу, яка особливо увиразнюється в умовах тотального тиску.

Зі згортанням демократичних норм, витворених у хрущовську відлигу, тон та настроєвість поезії В. Підпалого різко змінюються. У свій мистецький, поетичний спосіб він вступає у суперечку з режимом, відверто ігноруючи насаджувані догми. Спонукою до утвердження такої позиції послужила низка подій, пов'язаних із забороною, стеженням і переслідуванням національних виявів, наругою над мовою, українством загалом, а кульмінацією протистояння стала хвиля арештів інакомислячої української інтелігенції. В. Підпалий зі своєю внутрішньою конституцією, власною творчістю аж ніяк не узгоджувався з постулатами радянської ідеології. На цьому наголошує Ярослав Стех, однокурсник Підпалого, який навчався в Київському університеті з групою студентів із Польщі: „Володя не вкладався в рамки свого часу, він виходив за них силою своїх ідей, талантом, світоглядом, духовною непокірністю у скромній, але гордій боротьбі за право свого народу жити вільним життям. І тому про нього хочеться з серця пригадати, як про незвичайну людину, яка відрізнялася високою національною свідомістю, а змушена була силою обставин жити в цій жорстокій епосі” [9, с. 365].

У пошуках сенсу існування свій протест поет спрямовує на віднайдення душевної рівноваги, внутрішньої самототожності, життєствердного оптимізму, беззастережного стоїцизму. Його вірші набувають рис філософичності, інтелектуальної напруги, вдумливого раціоналізму. Його творча й особистісна позиція ототожнюється із моральним обов'язком стоїчного самостояння у відповідь на виклики дня. Своїм духовним орієнтиром В. Підпалий обирає життєвий досвід Сковороди, завдяки чому висловлює й реалізує власне бажання витворити свій мікросвіт, незалежний від чинників зовнішнього буття. У такий спосіб автор віднаходить рятівний самозахист перед суспільною загрозою духовного вихолощення. Засвідчують сказане рядки з листа

Підпалого до поета Івана Гнатюка від 10 грудня 1972 року: „Зі Сквородою я маю стільки ниток, що, мабуть, і на тому світі зустрінемося...” [8, с. 346].

У спогадах автори наголошують на поетичній пов'язаності Підпалого зі Сквородою, яка простежується у постійному звірянні з його творчим мисленням і життєвою позицією, відстороненням від світу абсурду і неправди. Поетові-шістдесятнику імпонує вміння мандрівного філософа обмежуватися малим у плані матеріальному, що дає змогу вистояти духовно. Прозаїк Ф. Роговий вдало акцентує на мистецькій спорідненості Підпалого зі Сквородою: „Критики вчувають у його поезіях Сквородинську мудрість і настроєність. Правда їхня: вона відчувана у багатьох рядках і творах, в самому значенні їх народження і звучання, в напрямку і способі думати. Зрештою, в місткій простоті поетичного слова” [9, с. 348]. Поет-шістдесятник у свій спосіб висловлює протест проти абсурдної дійсності, він занурюється у природу, віддається улюбленій роботі, прихисток убачає в сім'ї та родині, найближчих друзях. У його ліриці простежуються сквородинівські мотиви самозосередження, спокою, самоти – того стану, коли людині затишно і комфортно у створеній власноруч моделі внутрішнього світу.

Підпалому особливо імпонує повна віддача філософа своєму покликанню, „сродній праці”, у якій закладена система його буттєвих координат. Як зазначає М. Попович: „Для Сквороди вибір „сродної праці” є результатом самостійного рішення індивіда, його своєвілля, і збігається із сакральним актом самоутвердження „внутрішньої людини”. Водночас вибір „сродної праці” визначає риси *unio mystica*, зберігаючи схожість з „упевненістю у спасінні” лише в тому сенсі, що позбавляє людину справжнього пекла – постійної внутрішньої непевності і роздвоєності” [10, с. 224]. Поет-шістдесятник власну модель „сродної праці” унаочнив, коли упродовж 1965 – 1973 років працював старшим редактором київського видавництва „Радянський письменник”. Цей етап його життя окреслений духовно-моральною кристалізацією внутрішньої позиції. Збігається він із добою брежнєвського застою, переслідуваннями інакодумної української інтелігенції та невиліковною хворобою поета. В умовах складних фізичних та морально-етичних надзусиль він чітко заявляє свою тверду позицію бути собою незалежно від зовнішнього тиску та суспільних обставин. Його стійкість виявляється у відстоюванні об'єктивності, коли йшлося про рекомендацію до друку художньо вартісних творів. Редактор зазнавав утисків від керівників видавництва та Спілки письменників України, на нього навішували ярлик неблагонадійності, звинувачували у націоналізмі.

Незважаючи на зовнішній тиск, Підпалий був твердим у протистоянні суспільній та літературній фальші, він разом із авторами тяжко вболівав і переживав за правлений чи вилучений без їхньої згоди вірш. Демонстрував своєю працею поєднання ділових якостей, твердість, принциповість і неперевершений мистецький смак. На час роботи у

видавництві „Радянський письменник” мав стоїчну мужність повертати із забуття поетів Є. Плужника, М. Драй-Хмару, Б.-І. Антонича. Під тиском цензурних заборон та обмежень редагував твори відомих нині авторів, серед них ті, що відійшли у засвіти, зокрема А. Бортняк, І. Гнатюк, М. Годованець, В. Житник, Р. Заславський, Наталя Кашук, М. Клименко, А. Малишко, Валентина Малишко, Б. Мозолевський, В. Моруга, І. Муратов, Д. Онкович, О. Орач, Л. Первомайський, М. Сом, М. Сингаївський, А. Таран, С. Тельнюк, та нині сущі Л. Горлач, О. Доріченко, В. Іванців, Ю. Ковалів, В. Корж, Р. Лубківський, Б. Олійник, Д. Павличко. Поети, чії збірки редагував В. Підпалій, у спогадах задокументували схвальні відгуки про його редакторську діяльність, вказали на винятково унікальну професійність у співпраці з авторами.

Б. Олійник: „Ми, поети, вважали, що нам вельми пощастило, коли рукопис потрапляв йому на редагування, оскільки Володимир Підпалій над кожною чужою збіркою працював, як над власною” [9, с. 279].

Є. Гуцало: [Володимира Підпалого] „хочеться назвати совісливим, вдумливим і доброзичливим редактором. [...] Тоді не раз доводилося чути, що той чи той поет хотів би, щоб його рукопис у видавництві потрапив на ознайомлення чи на редагування саме до Володимира Підпалого: йому довіряли, на нього могли покластися” [9, с. 96].

П. Засенко: „Його поважали як редактора вдумливого, безкомпромісного, доброзичливого. Знаю, що тоді літстудійці при видавництві „Молодь” збирали бібліотечки книжок поезій, які редагував саме Володимир Підпалій. По тих виданнях, казали вони, можна успішно оволодівати таємницями поетичної грамоти, вивчати глибини живої української мови” [9, с. 131].

А. Кацнельсон: „А редактором він був відмінним, з природженим естетичним чуттям, з тонким відчуттям слова” [9, с. 175].

В. Підпалому належить незаперечна заслуга виходу у світ книг молодих українських авторів, на які цензура накладала табу та вилучала із друку. Він готував до друку збірку Ліни Костенко „Княжа гора”, „зняту потім із виробництва за серйозні ідейні вади” [4, с. 126] – як зазначено у „Доповідній записці № 178 відділу культури ЦК Компартії України про деяких членів Спілки письменників України”. Незважаючи на зовнішній тиск, він безкомпромісно виконував свої обов’язки, відстоюючи право на вихід художньо вартісних творів. За твердженням Сенеки: „Людина, наділена добродією, буде твердо стояти на своїм високім посту і витримувати все, що б не трапилось, не лише терпляче, а й охоче, знаючи, що всі випадкові негаразди природні” [1, Т. 1, ч. 1, с. 516]. В. Підпалій, як бачимо, не втрачає власної гідності, самодостатності. Він, всупереч обставинам, виявляє себе в добродіючості, висловлює свою позицію жити розумно, згідно із внутрішніми законами, проповідуваними стоїками.

В. Підпалий свідомо ризикував, коли пропонував до друку збірки (що так і не вийшли) поетів-нонконформістів, за якими утвердилося тавро неблагонадійності. У вже цитованій записці віднаходимо: „За час роботи у видавництві „Радянський письменник” (1965 – 1973 рр.) рекомендував до видавничого плану неприйнятні для нашої ідеології вірші І. Калинця, В. Голобородька, В. Стуса, збірки яких вийшли за рубежем у націоналістичних видавництвах” [4, с. 126]. У добу брежневщини такі владні висновки кваліфікувалися як припис, однак автор, незважаючи на зовнішній тиск, свідомо виявляв моральний стоїцизм, самовіддано сповняв свою „сродную працю”. Без надії змінити світ чи впливати на нього він за таких обставин приймає єдиноправильне для себе рішення: своїми вчинками зберігати власну моральну сутність, незіпсовану цілісність. Жорстокому й абсурдному світу він протиставляє свою незворушність перед життєвими випробуваннями.

Життя поета є гідним прикладом родинних стосунків. Він з особливою теплотою і ніжністю піклувався про дітей, був турботливим чоловіком і батьком, забезпечував родинну гармонію й ідилію в подружніх стосунках. У сім’ї культивувалися національні традиції, діти виховувалися в любові до рідного слова, шанувалися народні звичаї, українська пісня. Цей сімейний мікроклімат був для поета своєрідним форпостом, який амортизував удари зовнішнього світу. Друзі із найближчого оточення вказують на злагожену атмосферу у родині Підпалих, убачаючи в цьому запоруку творчої еволюції автора. Зі спогадів поетеси Ганни Коцур: „Хата Підпалих жила і дихала рідною мовою, якої у місті не було чути, випромінювала любов до свого минулого, пошану до предків – близьких і далеких” [9, с. 216]. До цієї ж думки схиляється близька приятелька родини Михайлина Коцюбинська: „Тут духовне переважало над матеріальним – запорука міцності й чистоти родинної спільноти” [9, с. 219].

Автори спогадів у один голос називають Підпалого взірцем подружньої чистоти і вірності. Невипадково з особливим теплом і внутрішнім болем відгукуються про поета його найближчі родичі, а серед них поетова муза, його дружина – Ніла Підпала. Її спогади виповнені особливим щемом, глибоким змістом та цінними подробицями з особистого та громадського життя письменника. Дружина завдячує йому своїми дітьми, яким присвятила усе подальше своє життя, акцентує, що завдяки чоловікові доросла до розуміння власної національної сутності, зуміла віднайти внутрішні резерви для реалізації планів і намірів, що їх за життя через підступну хворобу і ранню смерть не здійснив її чоловік.

Через спогади відстежуємо хронологію їхнього життя: університетське знайомство, одруження, народження дітей, входження в літературний світ, утвердження митця як цілісної натури зі стійкою громадською позицією, редакторська діяльність, боротьба із важкою недугою і рання смерть. А за цією буттєвою межею – інше життя, суть

якого у поверненні пам'яті про Підпалого, популяризація його поетичного імені, публікація невиданих творів, читання лекцій тощо. Автори спогадів – однокурсники, колеги по роботі, родичі, друзі – зазначають, що завдяки дружині поет здобувся на визнання та літературознавчу оцінку. Зусиллями Ніли Андріївни його творчість стала доступною для широкого читацького загалу. Письменник М. Кагарлицький акцентує на тому, що саме дружина В. Підпалого „міцною жіночою волею і зятятістю пододала найкрутіші бар'єри і домоглася, що неопубліковану спадщину і спотворений друк свого подружжя було обнародовано окремими збірками і добірками” [9, с. 173].

Особливим трагізмом сповнені спогади Ніли Підпалої про останній рік поетового життя, його нерівну боротьбу з хворобою та недоброзичливцями, які зусібіч напосідали на нього, звинувачуючи у неблагонадійності. Попри важкі фізичні випробування, долаючи нестерпний біль, він залишався чуйним, доброзичливим і надміру тактовним. Рятувався підтримкою друзів і власною творчістю. Багато працював. Із-під його пера у цій межовій ситуації народжувалися справжні поетичні шедеври, які літературознавець Степан Пінчук влучно означив як „миті найвищого творчого одкровення” [9, с. 334]. Поет звертається до жанру елегії, у медитативних роздумах осмислює свій життєвий і творчий шлях. Вірші ці переважно журливого змісту, сповнені нотами трагізму, відчуттям неповноти творчої реалізації, провідний їхній мотив – це невимовний сум. Проте, як слушно зазначає поет Володимир Коломієць, „нема в них надриву, нема образи на світ... Навпаки, вірші навдивовижу просвітлені, печально-ніжні, зігріті любов'ю до людей” [9, с. 201]. Найчастіше у спогадах автори акцентують свою увагу на поезії „До зозулі”, написаній за п'ять днів до поетової смерті. У неї автор вливає згусток своїх надпочуттів та надемоцій, на екзистенційному помежів'ї між життям і смертю утривалює себе, свою сутність, відсторонює тимчасову суєту, засвідчуючи загальнолюдські цінності – добро, любов, самопожертву, здатність чесно померти:

Давно, давно, давно не чув, зозуле,
Навіть у снах уже твого „ку-ку”...
Куєш майбутнє, а летить минуле,
Як мідяки у шапку жебраку...

Нехай: для нього стачить похмелиться,
Для мене теж що спогадати є, –
Земля ця ще моя, мої на ній криниці
І сонце, що над нею, ще моє!.. [8, с. 186].

На останніх акордах життєвого шляху В. Підпалого понад усе тримає і живить пам'ять, його питома закоріненість у рідний ґрунт, поет переконаний у неперервній циклічності буття, а у непроминальній вічності гордий з того, що залишає гідний по собі слід. Він поневажає близьку й неминучу смерть, без відчуття страху сприймає її як

усвідомлену реальність, як невідворотність долі. Свої духовні і творчі інтенції підпорядковує високому обов'язку перед родиною, рідною землею, Україною, виповнений всепрощенням і трагічною любов'ю до оточення, готовий жертвувати собою задля гармонійності й досконалості світу. У листі до І. Гнатюка, цитату з якого автор долучає до канви своїх спогадів, особливо карається майбутнім своїх дітей: „Умирати не страшно: жив я чесно, але жити хочеться, бо ж дітки малі маю” [9, с. 67]. Не менше болю й жалю у його словах за ненаписаними віршами – духовними дітьми. Цей факт у спогадах документує поет М. Малахута: „Вони вже на з'яві, живуть, нуртують там, у мозку, скільки їх. – Господи!.. Та що ж поробиш – забираю із собою, назавжди, туди, – показав очима в поля, – куди полетіли ластівки” [9, с. 256].

Спогади тих людей, із якими спілкувався Володимир Підпалый, є унікальною можливістю цілісно сфокусувати різномірний біографічний матеріал про нього, що дозволяє вибудувати схему, за якою виразно проглядає хронологія його життя та простежуються віхи творчого шляху. У цій фактографічній мозаїці увиразнюється збірний образ автора, читач має змогу з перших уст довідатися про його захоплення й життєві переконання, з'ясувати реакцію на довкілля та суспільну дійсність, відстежується спосіб його мислення і манера спілкування, є нагода зазирнути у творчу лабораторію майстра пера. „Маємо словесний портрет людини в інтер'єрі доби, образ людини як „феномена доби” [5, с. 3], – надто слушними з цього приводу є міркування Михайлини Коцюбинської. З такого художнього портрету поет Володимир Підпалый постає стійкою натурою, багатогранною особистістю, великим життєлюбом, палким патріотом і беззастережним гуманістом. Він попри короткий проміжок відміряного долею шляху зумів відбутися як особистість, залишатись, незалежно від зовнішніх впливів, собою, сповняти свій „сродний труд” і попри все залишатися щасливим. „Отже, життя щасливе, – розмірковує Сенека, – якщо воно незмінно засновується на правильному, незмінному судженні. Тоді дух людини ясний; він вільний від будь-яких негативних впливів, позбувшись не лише терзань, але й дрібних неприємностей: він готовий завжди утримувати зайняте ним становище і відстоювати його, незважаючи на найжорстокіші удари долі” [1, Т. 1, ч. 1, с. 512]. Крізь призму спогадів поет сприймається як такий, що перебуває у повсякчасній згоді із собою. У багатьох життєвих ситуаціях він, що є закономірним явищем, не здатний вплинути на обставини, проте спроможний вивищитися над ними, з непереможним бажанням творити добродійність і жити згідно з добром, що є для нього моральним обов'язком і споріднює із естетикою філософів-стоїків.

Список використаної літератури

- 1. Антологія** мировой філософії : в 4-х томах. Т. 1, ч. 1 и 2. – М. : „Мисль”, 1969. – 936 с. **2. Білик Г.** Слово мовлене – животворить : [рецензія на книгу „Пішов у дорогу – за ластівками : Спогади про Володимира Підпалого”] / Галина Білик // Рідний край. – 2012. – № 2. – С. 297 – 298. **3. Гинзбург Л.** О психологической прозе / Лидия Гинзбург. – Л. : Советский писатель ЛО, 1971. – 464 с. **4. Іщенко М.** Доповідна записка відділу культури ЦК Компартії України про деяких членів Спілки письменників України / М. Іщенко // Київ. – 1994. – № 2. – С. 125 – 127. **5. Коцюбинська М.** Тичинин кларнет // З любов'ю і болем : Спогади про Павла Тичину (Збірник, присвячений 75-річчю Уманського державного педагогічного університету імені Павла Тичини) / Михайлина Коцюбинська. – К. : Міленіум, 2005. – С. 3 – 8. **6. Коцюбинська М.** Мої обрії : в 2 т., Т. 2. / Михайлина Коцюбинська. – К. : Дух і літера, 2004. – 386 с. **7. Паласюк Г.** Теорія „сродної праці” у контексті стоїчних пошуків щастя людини : автореф. дис. на здобуття наук. ступеню канд. філос. наук : спец. 09.00.05 / Галина Богданівна Паласюк. – Л., 1999. – 19 с. **8. Підпалій В.** Золоті джмелі : [вибрані твори] / Володимир Підпалій ; упорядкув. та прим. Ніли Підпалої. – К. : Твім інтер, 2011. – 560 с. **9. Пішов у дорогу – за ластівками : спогади про Володимира Підпалого** / [упоряд. : Ніла Підпала, Олег Рарицький; передм. Олега Рарицького, прим. Ніли Підпалої]. – Кам'янець-Подільський : ПП „Медобори-2006”, 2011. – 496 с. **10. Попович М.** Григорій Сковорода : філософія свободи / Мирослав Попович. – К. : Майстерня Білецьких, 2007. – 256 с. **11. Райбедюк Г.** Вивчення творчості українських поетів-дисидентів : [навч.-метод. посібн.] / Галина Райбедюк. – Ізмаїл : РВВ ІДГУ, 2012. – 540 с. **12. Рарицький О.** Поезія героїчного чину. Василь Стус : еволюція художнього мислення / Олег Рарицький. – Хмельницький : Просвіта. – 140 с. **13. Розумний Я.** У пошуках глузду. Сковорода у поезії Володимира Підпалого // Підпалій В. Сковородинські думи : [поезії] / Ярослав Розумний. – К. : Веселка, 2002. – С. 42 – 46. **14. Стус Д.** Василь Стус : Життя як творчість / Дмитро Стус. – К. : Факт, 2004. – 368 с. **15. Тарнашинська Л.** Пафос стоїцизму : домінанти поетики Володимира Забаштанського // Тарнашинська Л. Презумпція доцільності : Абрис сучасної літературознавчої концептології / Людмила Тарнашинська. – К. : Вид. дім „Кієво-Могилянська академія”, 2008. – С. 287 – 291. **16. Філософський словник** / за ред. В. І. Шинкарука. – 2 вид., переробл. і доп. – К. : Голов. ред. УРЕ, 1986. – 800 с.

Рарицький О. А. Моральний стоїцизм Володимира Підпалого: мемуарна версія

У статті на матеріалі збірки спогадів про В. Підпалого „Пішов у дорогу – за ластівками” виявляються ознаки філософії стоїцизму у житті і творчості письменника. Естетика цього явища витлумачується як

моральний стоїцизм і оприявнюється крізь призму бачення авторів спогадів: розкривається намагання поета жити згідно з християнськими духовними заповідями, у цілковитій злагоді з собою, довкіллям, постійно шукаючи шляхів повноцінної реалізації особистості, відкидаючи тиск та нівеляцію індивідуальних та особистісних начал. В. Підпалый постає стійкою натурою, великим життєлюбом, палким патріотом і беззастережним гуманістом. Автори спогадів підкреслюють внутрішню інтенцію письменника до доброчинності, жертвовності заради підтримки принципових життєвих істин, що є для нього моральним обов'язком і зближує із доктринами філософів-стоїків.

Ключові слова: мемуари, спогади, шістдесятники, моральний стоїцизм, гармонія, доброчинність.

Рарицкий О. А. Моральный стоицизм Владимира Пидпалого: мемуарная версия

В статье на материале сборника воспоминаний о В. Пидпалом „Ушел в дорогу – за ласточками” высвечиваются черты философии стоицизма в жизни и творчестве писателя. Эстетика этого явления объясняется как моральный стоицизм и подается сквозь видение авторов воспоминаний: раскрывается стремление поэта жить в соответствии с христианскими духовными заповедями, в полной гармонии с самим собой, окружением, пребывая в постоянном поиске путей полноценной реализации личности, отражая давление и нивеляцию индивидуальных и личностных начал. Авторы воспоминаний подчеркивают внутреннюю интенцию писателя к добротворчеству, жертвенности ради поддержания жизненных истин, что есть для него моральной обязанностью и сближает с доктринами философов-стоиков.

Ключевые слова: мемуары, воспоминания, шестидесятники, моральный стоицизм, гармония, добротворчество.

Rarytskyi O. A. Moral Stoicism of V. Pidpalyi: Memoir Version

The present article discovers features of stoicism philosophy in the life and creative work of V. Pidpalyi on the material of memoir collection about the writer „He Went the Way – Following the Swallows” („Pishov u Dorogu – Za Lastivkamy”). The aesthetics of this phenomenon is interpreted as moral stoicism and is presented by the authors of reminiscences: it is revealed that the poet strives to live according to clerical Christian commandments, in the entire harmony with himself, environment, the author searches for the ways of valuable realization of personality, rejects pressure and grading its individual and personal principles. The recollections of the people, Volodymyr Pidpalyi associated with, is a unique opportunity to integrally focus diverse biographical material about him that enables to make a scheme by which the chronology of his life and stages of his creative way are distinctly observed. V. Pidpalyi arises as a stable character, versatile personality, great life-lover, passionate patriot and unrestricted humanist. Through a prism of

reminiscences the poet is perceived as the one who is in usual harmony with himself. In many everyday situations he is unable to influence the society circumstances, but he is able to appear higher, with unconquerable desire to create charity and to live according to kindness which is his moral duty and connects him with the aesthetics of stoicism philosophers.

Key words: memoirs, reminiscences, the men of the 1960s, moral stoicism, harmony, charity.

Стаття надійшла до редакції 06.09.2013 р.

Прийнято до друку 27.09.2013 р.

Рецензент – канд. філол. н., проф. Пінчук Т. С.

УДК 821.161.2 Іван. – 94.09

О. О. Стадніченко

**„ХОЛОДНЕ НЕБО ПІВНОЧІ” ЄВГЕНА ІВАНИЧУКА:
АВТОБІОГРАФІЧНО-МЕМУАРНИЙ ДИСКУРС**

Нині будь-який громадянин України, який має інтерес до минулого свого та своєї держави, може без перешкод прочитати про це в багатьох підручниках та монографіях з історії України. Тільки виклад та аналіз історичних подій часто змінюється на догоду чинній ідеології. Одним із документів, який з певною мірою суб'єктивності, але без відхилень від правди подає історичні події, є мемуари, спогади людей, на долю яких випало це пережити. Наприкінці ХХ століття в українській мемуаристиці з'явилося таке поняття, як табірна проза, як спогади політв'язнів, спогади людей, які пережили всі катаклізми сталінсько-тоталітарної доби. Ясна річ, їх видання за часів Радянського Союзу не можна було й уявити, як і того, що було б з їхніми авторами. Але інколи ці спогади публікувалися за кордоном представниками української діаспори, як наприклад „Холодний Яр” Ю. Горліса-Горського, який в Україні змогли прочитати тільки зі здобуттям її незалежності. Книга „Холодне небо Півночі” Євгена Іваничука – брата письменника Романа Іваничука, який сімнадцятилітнім хлопцем став воркутинським в'язнем після кількомісячного перебування в УПА, вийшла спочатку в журналі „Дзвін” у 1989 році, а в повному вигляді (тепер до книги ввійшли повість-спогад „Записки каторжанина”, спогади „Перші кроки”, „Кривавий серпень 1953”, „Яблунівські криниці: Хроніка розкопок жертв комуністичного терору”, „ЯМБА-ТО: Заполярні спогади”) аж у 2010 році. Автор цього вже не застав. Але, як говорив його брат в інтерв'ю, він „писав спогади для себе, „для душі”, не розраховуючи на читача